

Defineerimine – kunst või teadus?

Reet Hendrikson

Kaitseväe Akadeemia juhtivterminoloog
sõjandusterminoloogia töörühma juht

Sissejuhatuseks

Üks valdkondi ja tegevusi, millega puutuvad kokku sõandan arvata, et kõik õigustekstide koostajad ja toimetajad, ent ka teadlased, õppejõud, dokumentide ja mis tahes muude tekstide autorid, tõlkijad-toimetajad, on mõiste selgitamine ehk määratlemine ehk defineerimine¹. 2021. aasta tõlkijate päeval kõlas, et peamine valdkond, milles Eesti ja Euroopa tõlkijad end koolitada soovivad, on terminoloogia. Siinse kirjatükiga² kutsungi lugejat kaasa mõtlema teemal, milline on hea definitsioon. Heidame pilgu defineerimisloogikale ning vaatleme näidete varal defineerimispõhimõtteid ja peamisi probleemkohti. Alustada tuleb siiski kaugemalt ja küsida esmalt, mis on mõiste, mis termin ning kuhu paigutub nende suhtes definitsioon.

„Mõiste või termin – mis vahet sel on?“

Seda küsimust on arvatavasti kuulnud paljud erialakeele ja terminoloogiaga tegelejad. Milles ikkagi mõiste ja termini erinevus seisneb? Ja mis peamine: miks terminoloogid visa järjekindlusega nende erinevust rõhutavad?

Eesti (õigus)tekstides ja laiemalt asjaajamiskeeles on sageli tavaks esitada terminid eraldi (ala)peatüki või -punktina. Nii mõnigi kord kannab see (ala)pealkirja „Kasutatud mõisted“, „Dokumendis kasutatud mõisted“ vms. Sama suunda näeme ka teadustekstides, õpikutes ja käsiraamatustes, sh teadustöö kirjutamist käsitlevates teosetes. Milles on probleem? Vastus: mõiste on mõtlemisüksus, midagi, mis eksisteerib lihtsustatult öeldes mõtlemistasandil, peas, kujutlusis. Termin on see-eest keeleüksus, lihtsustatult väljendudes mõiste keeleline kuju, tähejärjend.³ Seega saab *kasutada* terminit ehk tähejärjendit, mitte mõistet ehk aristotellikult väljendudes asja ideed.

Mõiste-termini erinevuse toonitamisega tavatsetakse alustada erialakeele ja terminiõpetuse kursusi, terminiteemalisi teadus- ja aimeartikleid ning (teadus)ettekandeid. Ometi ei ole sel teadmisel lisaselgitusteta suurt väärtust. *Miks* on tähtis neil vahet teha? Oma 16-aastase

¹ On eristatud definitsiooni ja selgitust kui vabamas vormis definitsiooni. Siinses käsitluses pole tarvidust neid eristada, mistõttu kasutan nimetatud sõnu samaviitelistena.

² Artikkel põhineb siinkirjutaja 16-aastasel töökogemusel riigikaitsektoris ja väljaspool seda (sh terminite mõistetavust käsitlev doktoritöö; erialainimete, terminikomisjonide ja projektide nõustamine; õppetöö kõrgkoolides ja magistratööde juhendamine; osalemine terminikomisjonis ja terminitöörühma juhtimine; teadus-, eriala- ja ametitekstide terminoloogiline ning keeleteoimetus jne). Kirjutamise peamine ajend oli 2021. aasta maikuus toimunud terminipäevaku põhietekanne „VOOT-ringiga hea definitsioonini“. Eriala- ja teaduskeelele keskenduvat üritusesarja on Eesti Maaülikooli ja Kaitseväe Akadeemia koostöös korraldatud alates 2015. aastast, 2018. aastal liitus Tartu Ülikool.

³ Pikemalt **R. Hendrikson** 2018. [Kas sõjasõna sünnib sõtta? Eriala- ja teaduskeele tõhusus sõjandusterminoloogia näitel](#). Doktoritöö. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis, 42. Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 18–22.

õppejõukogemuse pinnalt väidan, et ka kõrgharidusega inimene ei oska sageli nimetatud teadmise ja selle rakendamise vahel seost luua. Kaugeltki mitte kõik filoloogidki, kel on läbitud terminiõpetuse kursus, ei oska neid eristada ega nimetatud teadmist tõlkimisel, toimetamisel, tekstiloomes või õpetamisel kasutada, teiste valdkondade esindajatest kõnelemata. Nii on nt seadusetekstis ebatäpne ja eksitavgi osalause „konventsioonis kasutatakse järgmisi mõisteid“⁴. *Kasutada* saab termineid ehk mõiste *tähistajaid*, mitte mõisteid. Teisest vaatepunktist näidet tuues: täpne olles on liiane alapealkirjana esinev fraas „omavalitsuse mõiste olemus“⁵, sest mõiste ongi tähistatava (objekti või nähtuse) olemus.

Siit jõuame küsimuse juurde, miks on vaja mõistet ja terminit eristada. Nende eristamine tähendab teisisõnu mõtlemis- ja keeletasandi eristamist. Kui seame vastavusse kahe keele analoogse tähejärjendi ehk termini, läbimata mõiste- ehk mõtlemistasandit, saame sellised terminid nagu *jahilennumasin* (< sks *Jagdflugzeug*; vrd *hävittäjä*), *relvakaadri kandja* (< ingl *armoured personnel carrier*; vrd *soomustransportöör*), *treeningkeskus* (< ingl *training centre*; vrd (*välja*)*õppekeskus*) jpt. Taolisi näiteid leidub ilmselt pea kõigil erialadel.

Defineerimine kui mõtlemis- ja tunnetusvahend

Nagu võõrsõnad sageli, võib ka sõna *defineerimine* tunduda millegi spetsiifilisena, millenagi, mis on kitsalt sõnastike või õpikute pärusmaa. Ometi, kas on ikka nii? Ehk ei eksi ma väga, kui väidan, et õigupoolest koosneb kogu me maailm defineerimisest ehk määratlemisest? *Juba mõeldes millestki kuidagi*, määratleme seda objekti või nähtust mõttes, kategoriseerime seda ehk lihtsamalt öeldes asetame selle n-ö kindlasse kasti. Mõelgem näiteks *on*-lausetele, nt ennast määratlevatele mina-olen-lausetele (*mina olen naine*, *mina olen eestlane/mulk*, *mina olen Epu sõber*). Ranges, teaduslikus mõttes pole need definitsioonid, laiemas tähenduses saab siiski väita, et tegu on iseenast määratlevate lausungitega ehk (enese)määratlustega.

Mida selliste lausete ütleja mõttes – teadlikult või vähem teadlikult – teeb? Ta valib välja tähistatava (*mina*) need tunnused, mida tahab just selles (suhtlus)olukorras esile tuua. Nimetades näiteks ajalugu ajaloo vaimu avaldumisvormiks (viitega ajaloo filosoofile Hegelile) või siis juhuste jadaks määratleme ajalugu teatud moel: tõstame fookusse nähtuse kindlad tunnused või jooned, jättes teised varju ehk mainimata. Vahel võivad esiletoodud jooned näidata nimetatavat uudest vaatepunktist ja tuua esile või rõhutada objekti mõnd varjatust jäävat tahku. Just sel mehhanismil põhineb muu hulgas metafooriloom. Meenutagem näiteks Hiina sõjandusteoreetikut Sun Zid, kelle järgi on sõda kavaluse kulg, või siis Kanti tuntud teesi, et vabadus on tunnetatud paratamatus. Keeleuurija jaoks on need öeldistäitega laused, metafooriuurija jaoks kujundliku mõtlemise avaldumisvormid. Nii võimaldab defineerimine näha objekte ja nähtusi uudest vaatepunktist. Jälle jõuame vaatepunkti määrava rolli juurde.

Nii definitsiooni olemust kui ka mõiste-termini erinevust kokku võttes ja metafoorsete *on*-lausetega jätkates võib väita, et **definitsioon on sild mõiste ja termini vahel**. Definitsioon

⁴ Vt Justiitsministeerium. [Õigusterminoloogia](#) (19.11.2021).

⁵ P. Nemvalts 2020. [Haldussuutlikkus sõltub õigus\(keele\)selgusest](#). – Õiguskeel, nr 4.

ühendab tähenduse keelemärgiga, sõlmides piltlikult öeldes kokkuleppe, et kindlat objekti või nähtust nimetame just sel moel.

Määratlemisel on vaja mõista nähtuste ja objektide sarnasusi ja erinevusi. Seeläbi saab väita, et määratlemine ühtlasi arendab vastavat võimet ja järelikult ka olulise-ebaolulise eristamise oskust. Ehk on defineerimist kasutatud teenimatult vähe õppetöös? Määratlemine on tänuväärne vahend psühholoogias: mõeldes sellele, mida kindel inimene või nähtus meie jaoks tähendab, ja seda nimetades jõuame lähemale iseenda ja maailma mõistmisele.

Tõdesime, et definitsioon keskendub nähtuse või objekti kindlatele tunnustele, jättes teised varju. Siit võib järeldada, et definitsioon peegeldab rohkem või vähem varjatult defineerija(te) vaatepunkti ja maailmavaadet. Ometi on laialt levinud seisukoht, et hea termin ja definitsioon peavad olema **neutraalsed**⁶. Suhtumise ja vaatepunktiga seotu on terminiõpetuses põnev teema, mis väärib eraldi käsitlust. On küll ja küll mõisteid, mille puhul ei ole asjakohane tuua sisse suhtumist, emotsiooni, ent mingites olukordades võib mitteneutraalsus olla eraldi eesmärk. Siinkohal tahan esile tuua vajadust teadvustada asjaolu, et *juba mõistetunnuste seas valikute tegemine* peegeldab määratleja arusaamu ja suhtumist ning kujundab (või üritab rohkem või vähem varjatult kujundada) adressaadi oma. Suhtumine seostub omakorda sageli ajalise-kultuurilise mõõtmega. Näiteks on täheldatav, et mida totalitaarsem riigikord, seda enam on objektide-nähtuste mõtestamises ettekirjutatud suhtumist. Laenakem näite riigikaitse valdkonnast ja vaadelgem mõiste *metsavend* kolme definitsiooni (D1–D3).

- *Metsavend* on kodanlikust natsionalistist bandiit, kes õõnestab vägivalla abil sotsialismiideed ja taotleb kodanlikku riigipööret. [D1]
- *Metsavend* on Eestis, Lätis ning Leedus võidelnud relvastatud vastupanuvõitleja, kes võitles Teise maailmasõja ja hilisemal okupatsiooniajal Nõukogude sissetungi ja nõukogude võimu vastu.⁷ [D2]
- *Metsavend* ehk vastupanuliikuja on ideoloogilistel põhjustel end valitseva režiimi eest varjav ja oma ideoloogia nimel režiimile vastupanu osutav isik.⁸ [D3]

Näites D1 püüdsin matkida toonast käsitlusviisi ja stiili. Nõukogude ajal oli sõnal *metsavend* ka ametlikus suhtluses (nt ajalootunnid) selgelt negatiivne tähendus. Toonasele keelekasutusele on iseloomulik sõnastuse politiseeritus ja poliitilist seisukohavõttu ka ei varjatud (nt metsavendade nimetamine bandiitideks⁹). Definitsioon D2 on pärit juba iseseisvusajast ja esimesest märksa neutraalsem. Võrreldes D3-ga on see siiski vähem neutraalne (sõna *okupatsioon* annab ajajärgule hinnangu) ning mõiste mahult kitsam (sisaldab aja- ja kohamõõdet).

⁶ Olen Tiiu Ereltiga sama meelt, et terminite stiililist neutraalsust ei ole mõtet termininõuete ritta seada. **T. Erelt** 2007. [Terminiõpetus](#). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 285.

⁷ [Metsavendlus Eestis](#). Vikipeedia (15.11.2021).

⁸ Vrd **M. Herem** 2012. Metsavendade strateegia ja tegevuse analüüs: R. Saaliste poolt organiseeritud metsavennad aastatel 1947–1950. Magistritöö. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused. Vt ka **M. Herem** 2017. [Sillad metsavendluse ja moodsa sõjateatri vahel](#). Slaidiesitlus (17.11.2021).

⁹ Vrd ka Eesti metsavennad 1944–1947. 2014. Dokumentide kogumik. Koostanud T. Noormets. *Ad fontes*, 18. Tartu: Eesti Rahvusarhiiv, lk 24.

Definitsiooni sõltumist vaatepunktist ilmestab ka järgmine, põllumajanduse ja tootlustuse vallast toodav näide. Võrreldes mõiste *piim* defineerimiskatseid.

- *Piim* on emaslooma imetist laktatsiooniperioodil erituv vedelik. [D4]
- *Piim* on valge joodav valgurikas vedelik. [D5]
- *Piim* on toiduaine, mida kasutatakse piimatööstuses. [D6]

On ilmne, et need kolm definitsiooni on mõeldud erinevale sihtrühmale ja erinevad on ka väljavalitud tunnused. D4 määratleb mõistet selle päritolu kaudu ja võiks sobida näiteks loomakasvatuse eriala üliõpilastele. D5 keskendub piima füüsikalise-keemilistele omadustele, ent teeb seda lihtsustatult. Selle adressaat võib olla näiteks algkooli õpilane või kütt-korilasest rändhõimu liige, kes pole põllumajandusega kokku puutunud. D6 defineerib piima vahendina, ent teeb seda mõiste enese kaudu (*piimatööstus*). Sellist definitsiooni nimetatakse ringdefinitsiooniks ja nagu allpool tõdeme, pole see mõiste avamise seisukohast parimaid variante.

Defineerimise komistuskive

Hea definitsiooni tunnuseid (ehk teisest vaatepunktist defineerimislünki) saab liigitada erineval moel, samuti on neid kindlasti rohkem, kui allpool käsitleda jõuan. Mahupiirangu tõttu piirdun siin sellistega, milles olen oma kogemuses keele- ja termininõustajana, terminitöörühma juhi ja õppejõuna täheldanud enim probleeme.

Tõdesime, et definitsioon peegeldab rohkem või vähem varjatult vaatepunkti. Ent kehtib ka vastupidine: **definitsiooni vaatepunkt sõltub sihtrühmast**. Näiteks on keeleteaduse mõistet *genitiivtribuut* defineeritud järgmiselt.

- *Genitiivtribuut* on genitiivivormi kujul esinev aktantne atribuut. Genitiiv viitab vaid aktantsele seosele implitsiitse predikaadi (nominalisatsiooni korral põhja) ja atribuudi vahel, jättes selle konkretiseerimata.¹⁰ [D7]

Vrd

- *Genitiivtribuut* ehk omastavas käändes täiend on täiend, mis märgib olukorras osalejate omadusi. [D8]

Märkus. Omastav käände ei täpsusta nimisõna ja omadussõna seost. Näide: fraasis *oma üksuste teabenõue* on *oma üksuste* omastavas käändes täiend ja siit ei selgu, kas nõutakse teavet oma üksuste kohta või nõuavad seda oma üksused (vrd *teabenõue oma üksuste kohta*).

Eelnenud näide aitab ilmestada üht defineerimise põhireeglitest: nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vajalik. Kui definitsioon sisaldab spetsiifilisi termineid, peaks need olema eeldatavale adressaadile kas teada või ära seletatud. Definitsiooni D7 sihtrühm on filoloogid, mistõttu on põhjust eeldada, et see on arusaadav. Ometi saaks siingi lihtsamalt ja lühemalt. Kui definitsiooni

¹⁰ M. Ereht, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare 1993. Eesti keele grammatika. II osa. Süntaks. Tallinn: Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituut, lk 120.

sõnastus kipub minema pikaks, olen soovitanud lisada märkuse (vt D8). Märkuses on hea tuua tähendust selgitavaid näiteid, selgitada mõiste vahekorda lähimõistetega jm. Toon siinkohal veel ühe näite eesti keele grammatika vallast: mõiste *kontekstiellips* defineerimine.

- *Kontekstiellips* on anafoorne nullasendus.¹¹ [D9]

Vrd

- *Kontekstiellips* on lünkklause ehk väljajäteline lause, mille puhul on väljajätt tingitud lausevälistest asjaoludest (teadmised suhtlusolukorra kohta jm taustteadmised). [D10]
Näide: mis sul täna plaanis on? – [Mul on täna plaanis] defineerimisseminar.

Definitsioon D9 on küll lühike, aga sõnastus ei pruugi olla arusaadav kõigile filoloogidelegi. Üks võimalusi mõistet lihtsamalt selgitada on D10, millele on lisatud selgitav märkus.

Kokku võttes: **mida keerukam mõiste, seda lihtsamalt peaks seda selgitama**. Hea nipp, mida olen tekstikoostajatele soovitanud, on katsetada definitsiooni temaga vähem või üldse mitte seotud lugejate peal (kolleeg, pereliige, sõber).

Eelnenust järeldub, et **definitsioon ei tohiks olla liiga kitsas ega liiga lai**. Siingi tuleb esmalt küsida, *kelle jaoks* kitsas või lai. Nii võib mingile sihtrühmale olla paslik selgitada sonetti klassikalise luulevormina, nimetamata tunnuseid, mis eristavad seda teistest luulevormidest (nt värsside arv, nende jagunemine salmidesse). Niisugust mõisteselgitust nimetatakse piirdeselgituseks¹².

Üks põhimõttelisi eksimiskohti on **ebakõla termini ja definitsiooni peasõna**¹³ vahel. Ebakõla võib tekkida kahel tasandil: vormilisel või tähenduslikul. Vormilise ebakõla all pean silmas eeskätt sõnaliikide erinevust. Siin on sagedasimaid eksimiskohti olukord, kus termin on tegu- või omadussõna, definitsiooni peasõna aga nimisõna. Nii on näites D11 defineeritud nimisõna (*võime*, küsimus *mis?*), termin vastab aga küsimusele *missugune?* ja on seega omadussõna.

- **väle, ergas** (ingl *agile*) – võime asjaolude muutumisega kiiresti toime tulla ja/või muutusi ära kasutada [D11]

Vrd

- **väle, ergas** (ingl *agile*) – asjaolude muutumisega kiiresti toime tuley ja/või neid muutusi ära kasuty¹⁴ [D12]

¹¹ EKG (viide 10), lk 223.

¹² Vt nt T. Erelt (viide 6), lk 54.

¹³ Defineerimist õpetades olen võtnud kasutusele termini *definitsiooni peasõna*. Koolitatavate tagasisidest olen adunud, et selle abil on defineerimisloogikast võimalik paremini aru saada. Põhimõtteliselt sama mõistet on eesti keeles tähistatud terminiga *soomõiste*, ent viimane eeldab klassikalist definitsiooni ehk määratlemist ülemmõiste abil. On mõisteid, mida pole otstarbekas defineerida ülemmõiste kaudu, samuti selliseid, kus ülemmõistest kõnelemine näib pigem meelevaldne. Õeldu tuleb hästi välja omadussõnaliste terminite puhul: on keerukas väita, et *toime tulev* tähistaks soomõistet.

¹⁴ Vrd *väledus, erkus* (ingl *agility*) – 'võime asjaolude muutumisega kiiresti toime tulla ja/või muutusi ära kasutada'. [Militerm](#) (29.12.2021).

Lahendus on kas sõnastada termin nimisõnana või siis muuta definitsiooni sõnastust. Näites D12 on eelistatud viimast. Taoliste eksimuste põhjus võib lisaks teadmatusetele olla see, et definitsiooni ongi tublisti keerukam sõnastada omadus- või tegusõnana ning selline definitsioon mõjub ehk harjumatuks või kunstlikultki. Samuti võib rolli mängida mulje, et terminid ongi alati nimisõnad.¹⁵

Tähendustasandil on teine ebakõlaallikas olukord, kus **termini tähendus ei ühti definitsiooni peasõna tähendusega**. Näiteks defineerib Kaitseväge põhimäärus *maakaitset* üksusena, kuigi sõna *kaitse* tähistab eesti keeles kas tegevust või nähtust, mitte tegijat (vt D13).

- *Maakaitse* on sõjaaja üksus, mille põhiülesanne on oma vastutusalas planeerida ja teostada koosseisus olevate ja ajutiselt allutatud üksustega sõjalisi operatsioone.¹⁶ [D13]

Vrd

- *Maakaitsevägi* on sõjaaja üksus, mille põhiülesanne on oma vastutusalas planeerida ja teostada koosseisus olevate ja ajutiselt allutatud üksustega sõjalisi operatsioone. [D14]

Siingi on kaks võimalust: kas defineerida *maakaitseväge* (vt D14) või jätta defineeritavaks *maakaitse* ja defineerida seda tegevuse või tegevuste kogumina.¹⁷

On määratlusi, millest on adutav, et defineerijatel on tekkinud **sõnastamisraskus** ehk nn **tunnetuslik tühik**. See võib väljenduda ringdefinitsioonis, nagu on juhtunud ka näites D15.

- *Digiseade* on digitaalne seade, näiteks mobiiltelefon, sülearvuti, tahvelarvuti, lauaarvuti, e-luger, mängukonsool, televiisor, VR-seade, robotikaseade.¹⁸ [D15]

Vrd

- *Digiseade* on seade, mille töö põhineb arvjadadel. [D16]
Märkus. Digiseadmed on näiteks mobiiltelefon, e-luger, mängukonsool, televiisor, samuti süle-, tahvel- ja lauaarvuti ning VR- ja robotikaseade.

Ringdefinitsioon määratleb mõistet mõiste enda kaudu. Defineerimisel tulebki silmas pidada, et ringdefinitsioon tekib ka juhul, kui sõnade erinevus seisneb kokku-lahkukirjutamises (vrd *digiseade* ja *digitaalne seade*). Üks lahendusi on määratleda mõistet tema ülemmõiste *seade* kaudu, nagu on tehtud näites D16. Viimane eeldab küll enam erialateadmisi kui D15, ent võimaliku keerukuse kompenseerivad märkusena lisatud näited.

Eelnenuga jõuame kahe defineerimisparadoksini. Definitsioonis D15 on digiseadet defineeritud kui digitaalset seadet. Näib, et defineerijal on tekkinud raskus sobiva sõna(stuse) leidmisel.

¹⁵ Nimisõnalisust on ühe terminitunnusena nimetanud nt Sergei Šelov. Vt С. Д. Шелов 2003. Термин. Терминологичность. Терминологические определения. Санкт-Петербург: Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета, с. 3–28. Ka Tiiu Erelt märgib, et põhiosa termineist on küll nimisõnad, kuid kindlasti ei saa öelda, et terminid ongi vaid nimisõnad. Vt T. Erelt (viide 6), lk 67.

¹⁶ Vabariigi Valitsuse 21. juuni 2018. a määrus nr 45 „Kaitseväge põhimäärus“, RT I, 17.11.2020.

¹⁷ Vrd [Militerm](#) (29.12.2021).

¹⁸ [Digipädevuse sõnastik](#) (19.11.2021).

Kuidas defineerida sõna(tüve) *digi(taalne)* ajastul, kus suur osa elust põhinebki digitaallahendustel? Esimene defineerimisparadoks seisnebki tõigas, et **tunnetuslik tühik kaldub tekkima just eriala põhimõistete määratlemisel.**

Alustasin väitega, et definitsiooni üks tähtsamaid tunnuseid on täpsus. On loogiline eeldada, et mida täpsem definitsioon, seda selgemaks saab mõiste. Ent nagu elus ikka, on selgi väitel veel teine tahk. Vaadeldgem veel üht mõiste *piim* defineerimiskatset.

- *Piim* on näiteks lehma-, kitse-, lamba-, kaameli-, kookose-, kaera-, mandli-, soja- ja India pähkli piim. [D17]

Defineerimise alustalasid on, et definitsioon peaks iseloomustama mõistet võimalikult täpselt, seega võiks loetelu abil defineerimine justkui sobilik olla¹⁹. Siit johtub teine defineerimisparadoks: **mida üksikasjalikum on definitsioon, seda kiiremini ja suurema tõenäosusega see iganeb.** Sestap on sageli otstarbekam lisada loetelu märkuse, mitte definitsiooni osana, nagu seda on tehtud näites D17.²⁰ Loetelu abil defineerimine on eriti ahvatlev just eriala põhimõistete puhul, sest nagu eespool mainitud, tekitabki nende defineerimine tihti enim peavalu.

Kokkuvõtte asemel

Pealkirja juurde naastes ja seal esitatud küsimusele vastata püüdes võib väita, et defineerimine on ühtaegu nii teadus kui ka kunst. Lisaks erialateadmistele – milleta ei ole erialamõistete määratlemine mõeldav – mängivad siin rolli loogikareeglid, samuti sõnaseadmisoskus ja leidlikkus. Loogikareeglite all ei pea ma silmas pelgalt keeleloogikat, vaid loogikat sõna laiemas tähenduses. Juba sõna *loogika* (< kr *logos*) viitab korraga nii sõnale kui ka mõttele, mõistele, algolemusele. Määratlemine eeldab võimet tõusta defineeritavast otsekui veidi kõrgemale, vaadata seda distantsilt. Veelgi enam: hea definitsiooni loomise alustala on, et defineerija oskaks seada end eeldatava lugeja-kuulaja rolli. Nii on defineerimine mõtlemis- ja tunnetusvahend, mis arendab mõtlemis- ja olulise-ebaolulise eristamise oskust, ent miks mitte ka empaatiavõimet. Seega: kõik defineerima!

¹⁹ Täpne olles on siin veel üks probleem: toiduainetööstuses ei ole enam lubatud nimetada taimseid jooke piimaks, ehkki kõnekeeles kasutatakse sõna laiemas tähenduses edasi. Siit ilmneb hästi ametlikult kehtestatud keele- ja kitsamalt terminikasutuse võimalik lahknevus üld- või kõnekeelest. Mõistetasandil tähendab selline lahknevus mõiste erinevat kategoriseerimist ja mõistemahu erinevust: *piima* mõistemahut on kõnekeeles laiem. Keeleteaduses nimetatakse taolist kategoriseerimiserinevust rahvataksnoomiaks.

²⁰ Alammõistete loetelule tuginevat definitsiooni nimetatakse *mahudefinitsiooniks*. Nimetatud määratlemisviis on otstarbekas juhul, kui on võimalik esitada mõiste kõik vahetud alammõisted. Nagu eespool mainitud, muutub maailm me ümber nii kiiresti, et mahudefinitsiooni kasutusala on pigem piiratud. Vt ka **T. Erelt** (viide 6), lk 52.